

HEVESI SÁNDOR DR.: MOZART ÉS BEETHOVEN AZ OPERAHÁZBAN.

budapesti m. kir. Operaház új Mozart-előadásai — A varázsfuvola és Szöktetés a szerályból — a színpadi keretét illetőleg olyan reformot jelentenek, amelyhez a nagy német operaszínházakban — müncheni udvari Operaházat is beletudva — hiányzott a bátorság és az iniciatíva. Mahler Gusztáv volt eddig az egyetlen ember, aki a jeles Koller segítségével Mozart és Wagner operáit színpadi tekintetben is a modern ember látókörébe próbálta beállítani, de részben a bécsi közönség indolenciája miatt kénytelen volt félúton megállni. A híres müncheni Mozart-előadások, amelyeket Mottl Félix zeneileg nagyszerűen megalapozott, színpadi tekintetben ma is Possart jegyében állanak, aki mint intendáns, maga állította be és rendezte a darabokat a jól ismert meiningeni sablón szerint. Ennek a berendezésnek a vezérmotívuma a korhűség, amit kétféleképp lehet érteni: meiningeni módra és azon a módon, ahogy ma értjük. S e kétféle interpretáció között — nagy a szakadék.

A meiningeni korhűség édes gyermeke a naturalizmusnak és a színpadi keret tökéletességét abban látja, hogy minden darab milieuját történelmi hűséggel és aprólékosággal adjuk vissza. A naturalizmus elve ez, pedánsan és józanul alkalmazva — a történelmi és régi darabokra — az ifjabb Kean-féle színpadi művészet, az, amely a 60-as évektől kezdve uralkodott s amely Wagner Rikárdot is a legkárosabb irányban befolyásolta. Ez az a felfogás, amely belsőségek helyett rekvizitumokkal dolgozik s lelki nüánszok helyett dátumokkal. Ez az irány a bogarászok diadala volt a színpadon, amely teljesen átalakult történelmi emlékek és régi képek múzeumává. A meiningenizmus végső diadala az volt, hogy a színpadon elterjeszkedett a másoló, mert hiszen ha a földolog az, hogy minden „echt“ legyen, akkor a legokosabb dolog kimásolni a díszleteket régi építészeti könyvekből és gyűjteményekből, ami meg is történt. A müncheni Mozart-előadások színpadilag még mindig a meiningenizmusban gyökereznek.

De a korhűség követelményét másképpen is interpretálhatjuk: művészien, felülről, a színdarab szelleméből és lelkéből. Mondhatjuk azt (s erre Gordon Craig adta a legnagyobb impulzust), hogy egy régi darab modern színpadon csak úgy kelhet igazi, viruló életre, ha a darab szavaival együtt képesek vagyunk az illető korszak egész atmoszféráját föltámasztani. Itt tehát elsősorban nem az fontos, hogy egy darab mikor és hol játszódik, hanem, hogy a szerző vagy komponista miképpen érezte és fogta fel a kort és a helyet, amelyben és amikor a darabja játszik. A mise en scène tehát itt nem rekvizitumkérdés, hanem alapvető stíluskérdés.

A drámai színpadon ez az átfejlődés az utolsó tíz esztendő alatt szinte rohamosan ment végbe. Mindenütt rájöttek, hogy Shakespearenek (akinek sejtelve sem volt történelmi detailhűségről) határozottan ártott a meiningenizmus és a finomabb színpadok kezdenek mind áttérni a stilizált keretre. Ezzel szemben az Opera, amely már természeténél fogva stilizáltabb műfaj, mint a dráma, megmaradt naturalisztikus, meiningeni keretei között, úgy, hogy ma még egy wagneri opera Bayreuthban is fájdalmasan józan, ami a dekorációkat és a színpadi berendezést illeti.

Gróf Bánffy Miklós rajza. (Szöktetés a szerályból.)

Gróf Bánffy Miklós az operai rendezés elevenére tapintott, amikor elhatározta, hogy Mozartot fogja adni, de azzal a belső korhűséggel, amely a legergikusabb protestálás minden meiningenizmus ellen. Az Operaháznak volt már egy intendánsa, aki maga is befolyást gyakorolt a mise en scène-re, egy kiváló ízlésű és tudású ember: gróf Keglevich István. De ő természetszerűleg nyakig állt a meiningenizmus divatjában — mely az akkori idő divatja volt —, másfelől ő maga a darabok színrehozatalában aktív részt nem vett. Gróf Bánffy Miklós maga tervezte s az ezermester Kéméndy, aki Keglevich idejében a meiningenizmus vizein evezett, de azóta már az új irányokat is fölszívta magában, most teljes széllel vitorlázik — a belső korhűség, a tiszta stílus felé s az Operaház egész műhelyét átalaktja.

A prirapium, amely a Mozart-operák berendezésében érvényesült — triviálisan kifejezve úgy szölt, hogy Mozartot „rokokó“-ban kell adni. Bánffy grófnak ez a szándéka már a première előtt valóságos viharokat keltett — kivált a kávéházakban, a hirlapi bölcsek között, akik heteken át nagy könyvekkel jártak a hónaljuk alatt, minden utcasarkon a rokokót emlegették és haragosan tiltakoztak Mozart ilyen „megszentségtelenítése“ ellen. „Mozartot rokokóban adni“ — ez csakugyan monstruózus, sőt, ahogy egy öreg, hazafias költőnk kifejezte, perverzus ötlet lehet azok szemében, akik sem a rokokót, sem Mozartot nem ismerik, mert hiszen, hogy többet ne mondjunk, Mozartot a maga idejében is és még sokáig azután is rokokóban adták s ezt a becsületes rokokó-tradíciót éppen a meiningenizmus szakította meg. A zeneértők már évtizedekkel ezelőtt tiltakoztak az ellen, hogy a varázsfuvolát egyiptomi köntösbe bujtatták s Hanslick is, Bulthaupt is teljes joggal hangsúlyozták, hogy a Varázsfuvolában a „korhű“ (!) egyiptomi keret kiáltó ellentétben áll a zenével, amelyben nincs egyetlen keleti motívum, egyetlen egyiptomi hang sem. Egy közönséges dráma — mondjuk a XVIII-ik századból —, amilyen például Voltaire „Kínai árvája“ talán joggal volna adható manapság teljesen hű kínai keretben, mert a szövegben alig akad olyasmi, ami a kínai kerettel ellenkeznék. Mozart muzsikája azonban parancsoló erejű és nem tűri meg a rendezői erőszakot, tehát elsősorban nem tűri meg azt, hogy egyiptomi keretbe szorítsák, amikor rája nézve

Kéméndy Jenő jelmezrajza (Prometheus).

Egyiptom csak szimbolum volt, meseország. Az agyonrendezés vádja tehát éppen az eddigi mise en scène-ekkel szemben volt jogos, amelyek a Mozart által képzelt és mesebeli Egyiptom helyett egy valódi „waschecht“ Egyiptomot akartak mindenáron színpadra állítani. A Varázsfuvola egy tarka rokokó-mese, szabadkőműves tendenciákkal és szimbolumokkal, a XVIII-ik századbeli olasz komédia tipikus alakjaival, s Bánffy gróf tervei, díszletei és kosztümjei ezt a világot elevenítették meg az Operaház színpadán.

A „Szöktetés a szerályból“ díszletben és kosztümben ugyan-
 ezt az elvet valósította meg. Hogy mégis a „Szöktetés“-ben az
 öreg hazafias költő nem zokogott Mozart pusztulásán; ez nem
 azt jelenti, hogy az Operaház engedett az elveiből, hanem csak azt, hogy a „Szöktetés“
 eddigelé ismeretlen volt Budapesten (mindössze is kétszer adták a régi Nemzeti Szín-
 házban). A törökség itt ugyanolyan rokokó-karakterű, mint a Varázsfuvola egykori
 momentumai, a cél és a szándék itt is az volt, hogy a Mozart rokokóvilága tel-
 jesen kifejeződjék formában, színben, vonalban. E belső lelki korhűség eredménye
 az, hogy e XVIII-ik századbeli szövegek aktuálissá, elevenné válnak. Egy három-
 ezer év előtti fehérruhás egyiptomi pap egészen más természetű asszociációkat kelt a
 nézőben, de a Bánffy gróf búzakék bársonyba öltöztetett nobilis papjairól mindenki
 rögtön tudja, hogy azok XVIII-ik századbeli szabadkőművesek. Több mint bizonyos

Kéméndy Jenő jelmezrajza (Prometheus).

(különben láttuk is sokszor), hogy például az Éj királynőjének három udvarhölgyéről, ha azok 4000 éves egyiptomi jelmezben jönnek ki színpadra, senki emberfia nem tudja, nem látja, hogy: udvarhölgyek, ennél fogva a tercettjüket sem érti meg senki. A rokokó mise en scène itt is teljes világosságot teremt, ami minden színelőadásnak elengedhetetlen kelléke.

Akadát olyan szakértő is, aki megróttá az Operaházat azért, hogy Mozartban Egyiptom helyett rokokót adott, de egy füst alatt megbotránkozott azon is, hogy Beethoven Prometheus balletjében görög világot adott és nem barokot. Nem beszélve arról, hogy a lexikon-férgeknek legalább is a lexikont kellene alaposan bujniok (Beethoven balletje már a Goethe görögségének a jegyében állott), színpadot és színelőadást sem lexikonokból, sem testes életrajzokból nem lehet megérteni. Leszámítva azt, hogy Beethovenben már a forradalom lelke élt, reánk, mai színházlátogatókra nézve, egészen más jelentőségű a Prometheus, mint a Tamino története. Prometheus az örök téma, az örökké görög téma, amely mint görög téma él, a mi tudatunkban,

az egész mai köztudatban, s a színpadi hatás csak úgy érhető el, ha a mise en scène nem ütközik bele ebbe a köztudatba. A Varázsfuvolára nézve nincsen ilyen köztudat, ellenben van egy félszázados, ferde tradíció, amelyet egyszerűen átugrottunk, hogy visszatérhessünk az igazi, az eredeti, a helyes tradícióhoz. Az Operaház különben sem áll egyedül ilyen irányú reformjaival. Az új Mozart-előadásokkal egyidejűleg a párisi Théâtre des Arts próbálkozik hasonló irányban XVII-ik és XVIII-ik századbeli operák stílusos fölelevenítésével, minden magántudósi beavatkozás nélkül. Amiért Wagner évtizedeken át harcolt, s amit a saját zenedramáival csak részben tudott megvalósítani, a „Gesamtkunst“ a szó, hang, forma, színi ideális harmóniája lehetségessé válik, s éppen azokban a régi operákban, amelyekben Wagner inkább akadályát látta a „Gesamtkunst“-nak.

SZAK- IRODALOM

AZ IPARMŰVÉSZETI TERVEZÉSEK DÍJ-SZABÁSA címmel az Országos Magyar Iparművészeti Társulat kiadásában megjelent füzet magában foglalja a Társulat és a Magyar Iparművészek Testülete körében folyó hosszú és beható tárgyalások megállapodásait, amelyek arra hivatottak, hogy az iparművészeti tervezők és megbízók között kötendő szerződéseknél, különösen pedig a díjazásra nézve, útmutatóul szolgáljanak. A szóban forgó díj-szabást egyelőre az Országos Magyar Iparművészeti Társulat és a Magyar Iparművészek Testülete fogadta el kötelezően. A Társulat azonban oda fog hatni, hogy az illetékes minisztériumok, a bíróságok és egyéb hatóságok is e díj-szabást fogadják el irányadóul. A füzet a Társulatnál 1 koronáért kapható.

DÍSZÍTŐ MŰVÉSZET cím alatt füzetes kiadvány indul meg a közel jövőben, amelyben közvetlenül feldolgozható minták és részletrajzok lesznek iparosok, iparművészek, műkedvelők, rajzolóok, kézimunkázók, tanulók és oktatók számára. A minták rendszerint adott célhoz és adott anyaghoz vannak kigondolva, de természetesen alkalmasak arra is, hogy változtatásokkal, alakításokkal kiki a maga kívánságához idomítsa azokat. A Díszítő Művészet főcélja a magyaros formanyelv kifejlesztése és terjesztése, hogy azok, akik Magyarországon a díszítőművészetet — akár kedvtelésből, akár keresetképpen — gyakorolják, minták tekintetében ne legyenek a külföldre utalva. A kiadvány évenként hat füzetben jelenik meg az Iparművészeti Iskola kiadásában az Iparművészeti Múzeum és az Iparművészeti Társulat erkölcsi támogatása mellett. Előfizetési ára egy évre 10 korona.

THE STUDIO YEAR-BOOK OF DECORATIVE ART, 1913. Most jelent meg a Studio vaskos évkönyve, amely a legújabb angol, német, osztrák és magyar iparművészeti alkotások hosszú sorozatát mutatja be művészi

Kéméndy Jenő rajza (Prometheus).